

Munich Personal RePEc Archive

Freedom of speech and its neo-authoritarian enemies

Kurrild-Klitgaard, Peter

University of Copenhagen

2023

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/118931/>
MPRA Paper No. 118931, posted 21 Oct 2023 14:08 UTC

Ytringsfriheden og dens nyautoritære fjender

Peter Kurrild-Klitgaard¹

“The desire to be believed, the desire of persuading, of leading and directing other people, seems to be one of the strongest of all our natural desires. It is perhaps, the instinct upon which is founded the faculty of speech, the characteristic faculty of human nature ... Great ambition, the desire of real superiority, of leading and directing altogether peculiar to man, and speech is the great instrument of ambition, of real superiority, of leading and directing the judgments and conduct of other people.”
(Smith, 1982: 336)

Med SVM-regeringens nye blasfemilov (“koranloven”) blev der i sensommeren 2023 for første gang i årtier iværksat en stærk og bred indskrænkning af ytringsfriheden i Danmark. Ovenikøbet med støtte fra ikke bare regeringspartiet, Venstre: Danmarks Liberale Parti, men også fra nogle af de mere eller mindre venstreorienterede partier, som ellers gerne ynder at fremstille sig som anti-autoritære i en eller anden form (Alternativet og Det Radikale Venstre).

Det er de ikke altid ene om: Partier på højrefløjen har også i nyere tid nu og da tilsluttet sig eller gået forrest med forslag om indgreb i ytringsfriheden, men som regel primært når disse har kunnet vinkles i en anden, typisk mere nationalistisk retning. Det skete f.eks., da Dansk Folkeparti, Nye Borgerlige og Det Konservative Folkeparti i sommeren 2023 alle ville have forbudt flagning med fremmede statsflag, eller når DF gentagne gange (f.eks. 2005 og 2012) har villet

¹ Dele af denne tekst har optrådt i en række af mine klummer, bl.a. Kurrild-Klitgaard, 2019; 2020b; 2023a; 2023b.

forbyde forhånelser af Dannebrog—desuagtet at begge dele klart er udtryk for ytringer i mindst lige så stor grad som afbrænding af koranen.

I det følgende vil jeg kort sætte forslaget om indskrænkning af ytringsfriheden ind i en større kontekst: Hvad er argumenterne for en så udstrakt grad af ytringsfrihed som mulig? Hvad er nogle af de dårligste argumenter, som har været fremført til fordel for den nye blasfemilov? Og er der en fare for, at en sådan stramning vil være begyndelsen på en politisk glidebane?

Ytringsfriheden som præmis

Det har siden Oplysningstiden været en grundpræmis i den moderne, vestlige politiske tradition, at borgerne som udgangspunkt skal være frie: At det ikke er deres friheder, der skal retfærdiggøres men indgrebene i dem, og at der skal argumenter til for at gribe ind, og som regel tungtvejende.

Dette synspunkt, som filosofen Anthony de Jasay (1925-2019) har kaldt "frihedens formodning",² er essentielt et "negativt" argument om, at det er indgrebene, der som undtagelser kræver retfærdiggørelse. Det skal de, fordi alternativet ville være absurd: Mennesker kan gøre uendeligt mange forskellige ting, som selv ikke den mest avancerede menneskelige eller kunstige intelligens vil kunne gennemskue alle tænkelige omstændigheder eller konsekvenser af. Det vil f.eks. være absurd at have den præmis, at det er den anklagede, som skal bevise, at vedkommende er uskyldig, al den stund at det ofte vil være umuligt at bevise uskyld. Det vil også ofte være umuligt f.eks. at bevise, at dét, man hævder som ens ejendom, ikke kunne tilhøre en anden, eller ville kunne bruges bedre af en anden, o.s.v. Heraf følger som naturlige formodninger f.eks. principper som: At man er uskyldig—med mindre det kan bevises, at man er skyldig (retssikkerhed). At ens ejendom tilhører én—

² Se f.eks. Jasay, 2002: 150 ff; Jasay, 2005: 572 ff. Se også f.eks. Kurrild-Klitgaard, 2012.

medmindre det kan påvises, at man er kommet uberettiget til den (privat ejendomsret). O.s.v., o.s.v.³ At anlægge den omvendte præmis—f.eks. at noget kun er tilladt, hvis det ikke kan bevises at være skadeligt—vil næsten uvilkårligt betyde et totalitært system, eller i hvert fald et totalitært udgangspunkt.

Samme logik kan bruges om ytringsfriheden specifikt. En grund til, at vi bør anerkende ytringsfrihed som et naturligt udgangspunkt—og hvis eventuelle begrænsninger altid er dem, der skal retfærdiggøres—er, at alternativet forekommer et sted mellem absurd og praktisk umuligt. Det gælder især, hvis man anlægger meget brede og subjektive kriterier for, hvornår noget påvirker andre negativt. Et system, hvor det som udgangspunkt ikke er frit at ytre sig, men hvor der skal spørges om lov til at tale og skrive, vil i praksis være en umulighed. En påstand om, at ytringer kun kan tillades og være straffri, hvis det kan bevises, at de ikke i en meningsfuld forstand er skadelige, ville lægge en helt urimelig byrde på alle, som ville måtte ønske at ytre sig og ville i praksis betyde en slags obligatorisk forhåndscensur.

Så indskrænkninger i ytringsfriheden bør kun kunne forekomme, hvis der er tungtvejende argumenter for, at fraværet på indskrænkninger vil kunne være den direkte årsag til meget alvorlige, negative konsekvenser. Kan den nye blasfemilov klare den tærskel? Næppe—herom nedenfor.

Men dertil kommer, at ytringsfriheden også er en af de få, klassiske rettigheder, der er, hvad filosoffer på engelsk kalder "compossible": D.v.s., at den enes ret kan eksistere uden at den automatisk konflikter med en andens rettigheder. Min frihed til at ytre noget uden, at statsmagten censurerer det, går ikke ud over en andens frihed til at ytre det stik modsatte. At rettigheder skal være "compossible" er et simpelt krav, som mange andre postulerede rettigheder imidlertid ikke kan leve op til, hverken logisk eller i praksis, hvorved mange af dem i virkeligheden bliver meningsløse. Det gælder f.eks. de fleste,

³ For et lidt beslægtet argument m.h.t. den grundlæggende ret til privat ejendom og absurditeten i at hævde kollektiv ejendomsret som udgangspunkt, se f.eks. Sadowsky, 1974; Rothbard, 1982.

såkaldte "positive" rettigheder eller velfærdsrettigheder (jf. f.eks. Berlin, 1969). Men det ville også gælde en "positiv" ret til at kunne leve uden at føle sig "krænket" af andre—hvorom nedenfor.

Ytringsfrihedens konsekvenser

Der er også andre, mere pragmatiske og konsekventalistiske argumenter for ytringsfriheden: En solid ytringsfrihed og en fri samfundsdebat går som regel hånd i hånd med de fleste andre ting, de fleste af os synes godt om. Begge dele fremmer pluralisme, tolerance og kritik af magthavere og er dermed i sidste ende med til at gøre samfund rigere og friere. Forskere, som har studeret ytringsfrihed ved hjælp af data fra mange lande, har fastslået, at denne typisk går hånd i hånd med de fleste ting, som mennesker som regel værdsætter: Velstand, økonomisk vækst, økonomisk frihed, trosfrihed, tolerance, demokrati, retssamfund, o.s.v.⁴

At to ting går hånd i hånd, positivt eller negativt, er som bekendt ikke nødvendigvis ensbetydende med, at det ene medfører det andet. Begge dele kan have en fælles bagvedliggende årsag—eller skyldes noget helt tilfældigt. Men er man i tvivl om, at der er en positiv sammenhæng mellem, hvor frit man kan ytre sig i et samfund, og hvilke gode ting, der i øvrigt ellers karakteriserer det, kan man blot se på de regimer, som det seneste århundrede tid har været utiltalende af alle andre mulige årsager: Hitlers Tyskland, Mussolinis Italien, Francos Spanien, Stalins Sovjetunionen, Maos Kina, Pol Pots Cambodja, Ceausescus Rumænien, Honeckers DDR, Hoxhas Albanien, Bothas Sydafrika, Khameneis Iran, Assads Syrien, Castros Cuba, Chavez' og Maduros Venezuela, Kim-familiens Nordkorea, o.s.v., o.s.v. Alle har de været kendetegnet ved at have mindsket ytringsfriheden eller opretholdt allerede eksisterende drakoniske indgreb. Næppe nogen af dem ville have kunnet overleve så længe, hvis der havde været en udstrakt ytringsfrihed.

⁴ Se f.eks. Roll & Talbott, 2003; Fabro & Aixalá, 2012; Lawson & Clark, 2010; jf. Devereaux, 2017.

Man kan omvendt betragte de lande, hvor man siden Anden Verdenskrig generelt har haft fred og størst frihed og velstand: Dét Vesten, hvortil millioner af mennesker søger hvert eneste år, legalt eller sågar illegalt, og hvor ytringsfrihed siden Oplysningstiden har været en af grundstenene.

At der skulle kunne være sådanne fundamentale, positive sammenhænge mellem friheden til at ytre sig og alt muligt andet godt er i grunden slet ikke så mærkeligt. Det er svært at forestille sig f.eks. politisk frihed, religiøs frihed eller økonomisk frihed, hvis man ikke samtidig har retten til at ytre sig—og herunder også at sige eller skrive ting, nogle ikke kan lide.

Der er, med andre ord, grunde nok til, at et samfund skal værdsætte ikke blot menneskers fundamentale ret til ikke at blive underkastet censur eller straf af statsmagten på grund af deres synspunkter eller ytringer, men også de andre ting, der hører med til en fri debat. En samfundsdebat, hvor kun de på forhånd accepterede synspunkter må ytres eller ikke kan ytres uden risiko for straf, er ikke en debat, men et skuespil, hvor skuespillere leverer forfatterens prædefinerede udsagn.

Ytringsfrihed som opdagelsesproces

Det kan derfor være, at vi skal minde os selv om, at der faktisk er gode ting ved en fri og pluralistisk debat, der har plads til selv uspiselige holdninger—udover at det er en fundamental menneskerettighed og en, der synes at gå naturligt hånd i hånd med andre positive fænomener.

En af idéhistoriens største profiler, den liberale John Stuart Mill (1806-1873), sammenfattede i *Om Friheden* (Mill, [1859] 1974) fire grunde til, at en fri og åben samfundsdebat er en god ting. Den helt grundlæggende er dét, filosoffer ville kalde epistemisk: Vi kan som mennesker simpelthen ikke vide med absolut sikkerhed, om de udsagn, andre vil komme med, er sande eller forkerte, eller hvilken værdi de har. At antage, at vi ved, hvad de vil ytre, og hvad værdien af deres udsagn måtte være, er at antage, at vi selv er alvidende og

ufejlbarlige—og det er vi ikke. Derfor bør grundpræmissen være, at folk skal kunne ytre selv de mest uspiselige holdninger. Det er et ræsonnement meget tæt på det, der her ovenfor er kaldt "frihedens formodning".

Mills anden grund er, at selv hvis de udsagn, man ikke kan lide, indeholder overordnede eller specifikke fejl, så er det dog også muligt, at de indeholder elementer, der er sande eller værd at høre på. Kun når modsatrettede synspunkter mødes gennem argumentation og brydes, vil man kunne nå frem til en dybere viden.

Mills tredje grund er, at selve de holdninger, man forfægter som opposition til dét, man ikke bryder sig om, har brug for at blive udfordret og afprøvet. Hvis holdninger får lov til at stå alene, blot fordi modstanderne ikke kommer til orde, så er accepten af dem ikke båret af fornuft, men af fordomme og som værende dogmer.

Den fjerde og sidste grund, Mill gav, var tæt forbundet: At når først et synspunkt bliver til et dogme, der ikke kan eller må udfordres, stivner det og risikerer lettere at blive kastet til side.

På den måde kan man reelt se "ytringernes marked" som en slags opdagelsesproces—præcis på samme måde, som F.A. von Hayek (1899-1992) har set traditionelle, kompetitive markeder (Hayek, 2002). En arena, hvor subjektive værdier udveksles, og hvor man dermed kollektivt—uden at nogle vil det—får frasorteret de dårlige produkter og fremmet de gode. Eller i hvert fald får et bedre resultat end nogen central planlægger ville kunne kalkulere sig frem til, at man ville få gennem statslig styring (jf. Mises, 1990).

Dårlige argumenter for at indskrænke ytringsfriheden

De forudgående argumenter dikterer, som sagt, at det er indgreb i borgernes friheder—herunder ytringsfriheden—der må være undtagelserne og om nødvendigt skal retfærdiggøres med tungtvejende argumenter.

Men forsvarerne for SVM-regeringens plan om at indskrænke ytringsfriheden kom imidlertid primært med ganske dårlige argumenter. Selv landets statsminister og tænksomme personer som

juraprofessor Ditlev Tamm, selverklærede liberale profiler som Jan E. Jørgensen og Søren Pind, samt forfatteren Jens Christian Grøndahl har excelleret i nogle af de dårligste, der længe er set i dansk politisk debat. I det følgende kommer en hurtig opsummering af nogle af de mest hyppigt fremførte og med tilknyttede kommentarer.

"At brænde bøger tjener ikke noget formål og er 'meningsløse'." Men at en handling af nogle vurderes som meningsløs er ikke det samme som, at den ikke har en mening. Meget kan man sige om Rasmus Paludan, men ikke at der ikke er mening med galskaben. Det kan være én, man er uenig i form eller indhold af, men meningsløs er den på ingen måde. I øvrigt begår vi alle hver eneste dag et hav af ting, der forekommer meningsløse for andre: Nogle beder til en gud tre gange om dagen eller bærer en medaljon med en helgens billede om halsen, mens andre tænker overdrevet meget på klimaet eller Romerriget. Det er ikke handlinger, som vi derfor først skal have tilladelse til eller straffes for at gøre. Friheden er ikke frihed, hvis den forudsætter, at andre først skal give deres samtykke til formålet.

"At et forbud ikke er en begrænsning, fordi afbrænding slet ikke er en ytring." I så fald må man ligeledes konkludere, at det så heller ikke var politiske ytringer, da rødstrømperne brændte deres BH'er, eller da Vietnamkrigsmodstandere brændte deres indkaldelsespapirer, eller da ungarere i 1956 brændte bøger af Marx og Lenin. Men naturligvis er en handling en ytring, hvis den har et klart og erklæret formål. Derfor har domstole i flere lande da også konkluderet, at f.eks. det at brænde et flag som en protest bør falde ind under ytringsfriheden. SVM-regeringens egne embedsmænd i Justitsministeriet var da også lynhurtige til at trække gulvtæppet væk under statsministeren, da de i bemærkningerne til lovforslaget gjorde det klart, at politiske happening som f.eks. afbrændinger faktisk kan være ytringer.

"At et forbud imod bogafbrænding kun er en 'lillebitte' indskrænkning af ytringsfriheden." Men at noget kun er et lille indgreb eller en beskeden stramning er ikke i sig selv et argument for, at det er det rette at gøre. Som bekendt var det også et enkelt strå, der knækkede kamelens ryg. Snarere kunne argumentet med tilsvarende ret vendes om og bruges

til at argumentere for, at man burde lempe allerede eksisterende begrænsninger af ytringsfriheden.

"At bogafbrænding nærmest allerede er forbudt, fordi det er forbudt at forhåne fremmede flag." Men den relevante paragraf i den danske straffelov er ikke blevet anvendt i næsten 100 år. Tværtimod er israelske, amerikanske, franske og tyske flag blevet brændt af jævnlige og ikke retsforfulgte, fordi den generelle vurdering hos politi og anklagemyndighed har været, at, ja, det faktisk ville være et indgreb i ytringsfriheden.

"At det at brænde bøger er 'hærværk' og i sig selv et indgreb i ytringsfriheden og derfor bør være forbudt." Men hvis frihed krænkes af, at Koranen afbrændes: Muhammeds? Allahs? I hvert fald ikke den muslim, der måtte føle sine følelser gået for nær; vedkommende ejer ikke andres bøger, og afbrænding af en helt anden bog, begrænser ikke hans frihed til at nyde sin egen koran. Pointen er vel også, at de fleste forfattere netop har kunnet ytre sig frit—og så den åbenlyse krølle på halen, at forfatteren nok har ophavsret til en bogs tekst men ikke ejer selve den fysiske bog, som han som regel har taget sig betalt for at sælge.

"At brænde bøger af er dårlig opførsel". Men god opførsel er en ret subjektiv størrelse, som få vil være enige om, når man dykker ned i detaljerne. Men det er også langt fra tilstrækkeligt: Der er mange handlinger, som mange eller sågar de fleste vil sige udgør "dårlig opførsel", men som ikke automatisk bør føre til straf fra statens side: At lyve for sine forældre, at være sin kæreste utro, eller at gå med beskidte tæer og sandaler i offentlighed. Skal alt, hvad nogle mener er "dårlig opførsel", være ulovlig, ender man i en totalitær stat.

"At bogafbrænding minder om nazisterne." Man sammenligner altså dét, at en privat borger brænder vedkommendes egne bøger af med dengang, da et totalitært politisk regime sendte bevæbnede bøller ud for at beslaglægge modstanderes bøger fra biblioteker for derefter brænde dem af på statens vegne? Det er næppe et argument, man kan tage seriøst.

"At ytringsfriheden ikke er absolut." Men ingen ved deres fulde fem vil hævde, at ytringsfriheden juridisk set er "absolut"—og bortset fra

nogle ganske få anarkister vil ikke mange hævde, at den altid og helt bør være det. Men at ytringsfriheden allerede er begrænset på nogle områder, er heller ikke i sig selv et meningsfuldt argument for, at den skal være det på flere. Den store forskel er desuden, at langt de fleste eksisterende begrænsninger omhandler "objektivt" konstaterbare eller direkte negative konsekvenser for andre. Her er der tilsyneladende alene tale om at beskytte subjektive følelser eller ikke at provokere reaktioner fra dem, der måtte føle sig "krænket".

"At 'hellige skrifter' skal beskyttes". Men hvorfor egentlig det? Mange har lige så stærke følelser for politisk-ideologiske værker. Både Maos millioner af rødgardister og millioner af ofre havde stærke følelser for Maos "Den Lille Røde Bog". Andre har det for skønlitterære værker—som illustreret af polemik om forfattere fra Ayn Rand over Salman Rushdie til J.K. Rowling. Og hvem definerer, hvilke skrifter der er hellige og hvordan?

"At bogafbrænding udgør en trussel mod Danmark". Her sammenblander man den rimeligvis for mange irriterende Rasmus Paludan med de fanatikere, der har truet ham, vilkårlige danskere og danske virksomheder med vold og sanktioner. Men det er jo ikke Paludan og sympatisører, som truer med vold. Truslen vil være derimod væk, så snart nogle mennesker ikke mener, at deres religiøse følelser skal trumfe alt og kan retfærdiggøre vold. Men pointen er naturligvis, at det er lettere at begrænse danskernes ytringsfrihed end at slå mod tre snese lande, et utal terrorister og millioner af fetaspisere. SVM-regeringens indskrænkning af ytringsfriheden handler om dét—og opportuniste og egen afmagt. Det skulle man så bare være ærlig om.

"At man ikke må krænke andres følelser." Faktum er, at alle kan føle sig "krænket" over et eller andet—og hvad som helst vil altid kunne være noget, som en eller anden vil kunne føle sig krænket over. Hvis nogen kan føle sig krænket over f.eks. Rasmus Paludans kritik af islam, ja, så er der andre, der kan føle sig krænket over socialisters tirader mod landbrug, selvstændige erhvervsdrivende og folk, der tjener over gennemsnittet. Endnu andre der kan føle sig krænket

over, at nogle tror på én gud, andre på en anden gud, og endnu andre over, at der er nogen, som slet ikke tror.

Men at føle sig "krænket" på deres følelser er, først som sidst, alene en subjektiv følelse, der er kategorisk væsensforskellig fra en geværkugle i hovedet, en knippel i maven eller et afbrændt hus. Det øjeblik, hvor man giver den, der føler sig "krænket", vetoretten overfor, hvad der må ytres, vender man reelt bevisbyrden om, så det er retten til at ytre sig, der skal retfærdiggøres. Medmindre man vil være villig til at censurere alt, der tænkeligt kan krænke nogen—og så får man som antydning travlt—bliver det uvilkårligt til et spørgsmål om, hvis (subjektive) "krænkelser", der skal tælle mere end andres. Den slags kan i sagens natur ikke nedfældes i lov—og dermed bliver det en endog enorm magt at tillægge embedsmænd og domstole, og uden tvivl med stor vilkårlighed til følge.

At forbyde ytringer blot fordi de støder andre er på den måde en meget usikker vej for et civiliseret samfund. Langt bedre er det, at man som mennesker og samfund praktiserer det moralske princip, der i århundreder er blevet kaldt "sølvreglen": Gør ikke mod andre, hvad du ikke ønsker, de skal gøre mod dig. Så hvis man ikke ønsker, at andre taler grimt om og til en selv, bør man selv lade være med at tale grimt—og ønsker man ikke, at andre skal begrænse ens frihed til at tænke, tro og ytre sig, bør man selv lade være med at begrænse andres tilsvarende frihed.

Faren for den politiske glidebane

Bortset fra de tungtvejende logiske, moralske og konsekventionalistiske argumenter for ytringsfrihed, og bortset fra de ringe argumenter for at begrænse samme, er der et andet hensyn, som alle, der værdsætter grundlæggende friheder, bør have in mente. Det er det såkaldte "glidebane"-argument: At man skal passe på med at indskrænke borgernes frihed på et område, fordi det let kan føre til mere vidtgående indgreb senere. Et argument som liberale koryfæer som Ludwig von Mises (1881-1973) og F.A. von Hayek fremførte i

deres advarsler om, at indgreb vil kunne føre til nye indgreb og dermed i sidste ende være en vej til trældom.⁵

Men advarslen om at den nye blasfemilov ville kunne være begyndelsen på en glidebane er kommet fra et politisk meget bredt felt af kritikere: Chefredaktører og lederskribenter fra stort set alle aviser, samt historikere, jurister, politologer, kunstnere og debattører. Det har en del af regeringens støtter til gengæld afvist—inklusive statsministerens ovennævnte, bredt latterliggjorte ræsonnement om, at der ikke kan være tale om en glidebane for ytringsfriheden, fordi der slet ikke er tale om ytringer. Justitsministeren Peter Hummelgaards indvending var den mindre sofistikerede, at det—risikoen for en glidebane—”anerkender” han simpelthen ikke som et problem.

Men den politiske og moralske glidebane er reel. For det første er det velkendt, at har mennesker først en gang overskredet en grænse, er det rent psykologisk givetvis lettere for dem at overskride den igen—eller overskride den mere. Det er lettere for den nye ryger at tage cigaret nr. 2, end det var at tage nr 1. Det er lettere for seriemorderen at myrde nr. 2, end det var at myrde nr. 1.

For det andet bliver fortidens handlinger også uvilkårligt brugt som begrundelser for fremtidens. Meget få af dem, der støttede de første moderate forslag om indførelse af sikkerhedsseler i 1970erne, havde formodentlig ventet, at det i løbet af få år ville blive lovpligtigt for alle passagerer. Eller at de lovpligtige sikkerhedsseler et par generationer senere ville blive brugt som argument for lovpligtige cykelhjelme, air-bags, o.s.v. Har man først købt den første præmis (at folk skal beskyttes mod egen dumhed), bliver det svært at argumentere imod at pakke dem ind i vat.

En tredje faktor er, hvad man kan kalde status quo-tyranniet:⁶ Det er erfaringsmæssigt sværere at afskaffe en lov end at indføre en ny.

Derfor er politik og historien også fyldt med eksempler på farlige glidebaner. Når først en upopulær skat eller afgift er indført, er den

⁵ Se Mises, 1998; Hayek, 1944; jf. Kurrild-Klitgaard, 2006; 2020a.

⁶ Se Friedman & Friedman, 1984; jf. Kurrild-Klitgaard, 2015.

svær at komme af med og, alt andet lige, lettere at hæve eller øge end den var at indføre. Den nye "top-topskat", som ikke vil give nævneværdigt flere penge i statskassen men til gengæld mindske arbejdsudbud, er et illustrativt eksempel.

Man så også under corona-pandemien, hvor hurtigt mennesker vænnede sig til ganske drakoniske indgreb i deres liv. Da borgerne først havde fået pålæg om at holde afstand til hinanden, var der få københavnere, der protesterede over, at man pludselig kun måtte motionsløbe den ene vej rundt om Søerne og slet ikke løbe i Frederiksberg Have—selv når der ikke var spor evidens for, at forbuddene ville betyde noget som helst i praksis.

Man har også set glidebanen i totalitære regimer. Havde tyskerne vidst, hvad nazisterne med tiden ville gøre imod jøderne, tyskerne selv eller resten af Europa, havde de næppe stemt så overvældende på NSDAP i 1933. Men med den konstante eskalation, måned for måned, over en årrække blev det til en del af hverdagslivet, indtil den dag udryddelseslejre og totalkrig var hverdag.

Glidebanens farlighed ses da også med al tydelighed allerede i forslaget om stramning af ytringsfriheden. Dels begyndte forslaget i sommeren 2023 som et argument om, at koranafbrændinger foran ambassader var et problem, som man ville løse med et "meget, meget lille" indgreb—en rent "kirurgisk" "nålestiksoperation". Men da jurister og politikere den næste måned havde haft fingrene nede i dejen, fremstod de kirurgiske redskaber som havende været en forhammer, en motorsav og en buskrydder og udført af en enøjet person. Det fremsatte lovforslag endte således med at gå langt, langt videre: Rækkevidden blev udstrakt til "utilbørlig" behandling af religiøse symboler i almindelighed—eller genstande der blot kan minde om sådanne. Konsekvensen blev et lovforslag, der var så langt mere vidtgående end den gamle, afskaffede blasfemilov, at myndighederne enten vil kunne komme til at skulle gribe ind overfor kunstnere og ganske ordinære politiske protester—eller håndhæve loven helt arbitrært.

Dels ses adfærdsændringen allerede andre steder. Som debattøren Eva Gregersen har påpeget, har regeringen også afvist at føje

Muhammedkrisen til folkeskolens historiekanon med henvisning til præcis samme ræsonnement: At man ikke bør støde de samme muslimske lande, som regeringen senere lod diktere et dansk forbud. Man har med andre ord underordnet ikke bare forsamlings- og ytringsfriheden men også uddannelsespolitikken, hvad en række af verdens mest autoritære regimer tænkes at kunne ønske. Det næste område bliver uvilkårligt endnu lettere. Når nominelt borgerligt-liberale politikere på den måde sælger ud af egne principper, er de med til at udhule grundlaget for egen værdipolitik, således som man også så det i meget af Fogh-årene (Kurrild-Klitgaard, 2011).

Det havde en klog politiker noget at sige om i 2020: "Jeg fordømmer ethvert forsøg på at sætte religiøse regler over dansk lovgivning. Vi risikerer at komme ind på en glidebane, hvis vi lader ekstremister diktere, hvad man må og ikke må. Og den glidebane skal vi aldrig nærme os i det danske samfund".

Den mand var Jakob Ellemann, som nu mener det principielt stik modsatte. Som sådan er det desværre endnu et eksempel på, at turen ned af den berømte glidebane, som regel ender et andet sted, end den begyndte.

Referencer

- Berlin, Isaiah (1969). Two concepts of liberty, s. 118–172 i Isaiah Berlin (red), *Four essays on liberty*, Oxford: Oxford University Press.
- Devereaux, James (2017). 'Free speech leads to tolerance and prosperity', *Foundation for Economic Education*, <https://fee.org/articles/free-speech-leads-to-tolerance-and-prosperity/> (Hentet 26. september 2023).
- Fabro, Gema & José Aixalá (2012). Direct and indirect effects of economic and political freedom on economic growth, *Journal of Economic Issues*, 46. årgang, s. 1059–1080.
- Friedman, Milton & Rose D. Friedman (1984). *Tyranny of the status quo*, San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.

- Hayek, Friedrich August von (1944). *The road to serfdom*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Hayek, Friedrich August von (2002). Competition as a discovery procedure, *Quarterly Journal of Austrian Economics*, 5, s. 9–23.
- Jasay, Anthony de (2002). *Justice and its surroundings*, Indianapolis: Liberty Fund.
- Jasay, Anthony de (2005). Freedom from a mainly logical perspective, *Philosophy*, 80. årgang, s. 565–584.
- Kurrild-Klitgaard, Peter, red. (2006). *The dynamics of intervention: Regulation and redistribution in the mixed economy*, Amsterdam: Elsevier.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2011). Kontraktpolitik, kulturkamp og ideologi 2001-2011, *Økonomi & Politik*, 84, s. 47–62.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2012). Frihed mellem fornuft og skepsis, *Kritik*, s. 31–39.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2015). Status quo tyranniet, *Berlingske*, 17. august, s. 20.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2019). Ytringsfrihed er både nyttig og rigtig, *Berlingske*, 22. april, s. 23.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2020a). *Demokrati i totalstaten*, København: Forlaget Center for Politiske Studier.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2020b). Ytringsfrihed er mere end en rettighed, *Berlingske*, 27. juli, s. 19.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2023a). Den autoritære midte, *Berlingske*, 7. august, s. 25.
- Kurrild-Klitgaard, Peter (2023b). Ti dårlige argumenter for at indskrænke ytringsfriheden, *Berlingske*, 21. august, s. 25.
- Lawson, Robert A. & J. R. Clark (2010). Examining the Hayek–Friedman hypothesis on economic and political freedom, *Journal of Economic Behavior & Organization*, 74. årgang, s. 230–239.
- Mill, John Stuart (1974). On liberty, s. 126–250 i Mary Warnock (red), *Utilitarianism, On liberty, Essay on Bentham, together with selected writings of Jeremy Bentham and John Austin*, New York: Meridian.

- Mises, Ludwig von (1990). *Economic calculation in the socialist commonwealth*, Auburn: Ludwig von Mises Institute.
- Mises, Ludwig von (1998). *Interventionism: An economic analysis*, Irvington-on-Hudson: Foundation for Economic Education.
- Roll, Richard & John Talbott (2003). Political freedom, economic liberty, and prosperity, *Journal of Democracy*, 14. årgang, s. 75–89.
- Rothbard, Murray N. (1982). *The ethics of liberty*, Atlantic Highlands: Humanities Press.
- Sadowsky, James A. (1974). Private property and collective ownership, s. 83–100 i Samuel Blumenfeld (red), *Property in a humane economy*, LaSalle: Open Court.
- Smith, Adam (1982). *The theory of moral sentiments*, Indianapolis: Liberty Press.